

ТМ	Г. XXVIII	Бр. 3	Стр. 177 - 188	Ниш	јул - септембар	2004.
----	-----------	-------	----------------	-----	-----------------	-------

UDK 378.124(4-664)"20"

Оригинални научни рад

Примљено: 25.07.2003.

Данило Ж. Марковић

Учитељски факултет

Београд

ПРИЛОГ КРИТИЧКОМ РАЗМАТРАЊУ ПОСТУПКА СТИЦАЊА ЗВАЊА УНИВЕРЗИТЕТСКИХ НАСТАВНИКА У ЗЕМЉАМА ТРАНЗИЦИЈЕ

Резиме

Аутор у раду указује на значај универзитета у "цивилизацији знања" и "учећој цивилизацији" 21. века. Полазећи од тога да универзитетско образовање представља најзначајнији развојни ресурс, аутор указује да квалитет тог образовања зависи од квалитета универзитетских наставника и указује на потребу критичког разматрања поступка стицања тог звања. У контексту оваквог приступа у циљу побољшања квалитета и уједначавања услова за избор наставног особља на универзитетима у различитим облицима својине, аутор предлаже, и аргументовано образлаже, потребу одвајања поступка стицања звања универзитетски наставник од заснивања радног односа на универзитету. Аутор, притом указује на потребу оснивања посебног, научно и педагошки компетентног, са друштвеним ауторитетом, органа за стицање звања универзитетског наставника.

Кључне речи: Универзитет, универзитетско образовање, универзитетски наставник, универзитетско звање.

1. Земљама транзиције означавају се државе Југоисточне Европе које су напустиле социјалистички систем друштвено-економског уређења, укидањем разних облика друштвене својине, одрицањем политичког монизма са партијском државом и приступиле успостављању приватне својине, тржишне привреде и политичког плурализма са правном државом¹. Међутим, иако "срце" транзиције чини

---

¹ Има и схватања да је за означавање овог процеса прихватљивији термин трансформација. Сматра се да је појам преображај ("трансформација") најадекватнији теоријски појам за анализу и објашњење промена које су се десиле у источном

приватизација², она не може да се схвати као "техничко питање", већ представља дуговременски и сложен процес, који се не може свести само на успостављање приватне својине и тржишне привреде. У *контексту ових промена настају промене у свим областима друштвеног живота, па и промене у образовању, нарочито у универзитетском као најзначајнијем сегменту образовног система*³. И као што се транзиција као процес разматра у контексту промена у савременом свету, тако и проблеми универзитетског образовања, па и стицање звања универзитетских наставника у земљама транзиције треба разматрати у контексту улоге и значаја универзитетског образовања, и универзитета као образовне установе, у савременом друштву⁴.

Универзитети су настали у 13. и 14. веку и представљали су универзалност интелектуалних преокупација тога доба за истраживање и наставу⁵. Они су били, и остали подложни мањим или већим променама. Те промене су предмет критичког обсервирања, чак и уз негативну конотацију о будућности универзитета.⁶ Међутим, *најзначајније промене у броју, организовању и садржају рада универзитета настају у двадесетом веку са научно-техничком револуцијом*⁷. Знање постаје најзначајнији развојни ресурс⁸. Образовање се све више схвата "као главно средство које, ... народу и нацији даје могућ-

---

(и југоисточном) делу Европе. "Транзиција је идеолошки обојен појам и значи прелаз у либерални капитализам (систем заснован на приватној својини и нерегулисаној тржишној привреди). Они који се служе овим појмом сугеришу неминуовност прелаза у један тип друштва који је застарео, који је на западу напуштен и који више не постоји у развијеним друштвима" (Михаило Марковић, *Могућност преображаја источно-европских друштава*, Београд, зборник радова "Промене постсоцијалистичких друштава из социолошке перспективе", Институт друштвених наука, 1997, стр. 33.

² Д. Ђурићин, *Привреда у транзицији: приватизација и повезане теме*, Горњи Милановац, "Дечје новине", 1994, стр. 2-5.

³ Опширније о овоме аутор је писао у раду: *Транзиција и приватизација универзитета*, Ниш, "Економске теме", 1-2/2002, стр. 325-336.

⁴ Опширније о овоме аутор је писао у раду: *Глобализација и универзитет*, Крагујевац, Зборник радова, "Реформа система универзитетског образовања у Србији на прагу трећег миленијума", 2000, стр. 81-95.

⁵ Федерико Мајор: *Сутра је увек касно*, Београд, "Југословенска ревија", 1991, стр. 263.

⁶ Драган Коковић: *Социологија образовања*, Нови Сад, Универзитет у Новом Саду, 2000, стр. 212-217.

⁷ Опширније о овоме аутор је писао у раду *Научно-технолошка револуција и универзитет*, Ниш, "Наука и пракса", 3/1970, стр. 493-503.

⁸ "Деведесете године очигледно значе ново раздобље кад се просвета враћа у средиште најважнијих задатака које нација и међународна заједница сагледавају у садашњости и будућности" (Федерико Мајор, *UNESCO: идеал и акција*, Београд, Завод за међународну научну, техничку, просветну и културну сарадњу Србије и Завод за уџбенике и наставна средства, 1997, стр. 89.

ност да учврсти свој идентитет и своју политичку и интелектуалну самосталност, да учествује у међународном животу, укључујући "одржавање, напредовање и ширење знања у свету"⁹. Универзитет(и) у овим условима, са развијеном универзалношћу интелектуалне преокупације за научна истраживања и образовање, пружа(ју) научна и техничка знања која све више играју битну улогу у друштву мора "доказати своју способност да одговори потребама друштва у сталном преображају. То подразумева да његова функција није одређена једном за увек"¹⁰.

Са сазнањем да знање постаје најзначајнији развојни ресурс¹¹, образовању се придаје толики значај да је цивилизација 20. века означавања као "цивилизација знања", а цивилизација 21. века се означава као "учећа цивилизација"¹², и сви облици и нивои образовања се критички промишљају. У овом контексту и универзитет постаје предмет научног обсервирања и критичког промишљања. Критички се процењује нарастање броја универзитета, њихово финансирање и квалитет, па у таквом приступу и квалитет наставног особља универзитета¹³. У овом контексту се указује да је квалитет наставног особља један од главних чинилаца који одређују квалитет једног универзитета. Зато треба стално пазити да се он одржи или побољша и предузимањем одговарајућих мера. Притом треба имати у виду да брижљиво одабрана универзитетска аутономија може у неким случајевима ићи насупрот потребним реформама.¹⁴ У ствари, *реформа универзитета треба да обезбеди бољи квалитет наставе преко бољег квалитета наставног особља*. То се може постићи стварањем могућности да сви који имају одгова-

⁹ Ибид, стр. 89.

¹⁰ "Зато не треба се плашити сопственог довођења у питање и треба да има храброст за промене, чак и непопуларне, чак и тешке, чак и раздируће" (Федерико Мајор, *Сећање на будућност*, Београд, Завод за међународну научну, техничку, просветну и културну сарадњу Србије и Завод за уџбенике и наставна средства, 1996, стр. 41).

¹¹ О овоме аутор је опширније писао у раду *Образовање као развојни ресурс*, Београд, Зборник радова "Иновација и традиција у образовању" 1995, стр. 65-69.

¹² Др Ненад Сузић, *Социологија образовања*, Српско Сарајево, Завод за уџбенике и наставна средства Републике Српске, 2001, стр. 115.

¹³ "Квалитет наставног особља игра значајну улогу у односу трошкови/резултати установа високог школства; треба увек бити спреман за откривање могућих недостатака неких наставника, и без оклевања, ако је потребно, опростити се од њих" (Федерико Мајор, *Сећање на будућност* цит.изд. стр. 33.

¹⁴ "Има, нажалост, универзитета склонијих чувању својих повластица слободног критиковања других него самокритике, који се позивају на своју аутономију да би у ствари прикрили еснафске ставове и злоупотребу привилегија – на пример, тако рећи аутоматску титуларизацију – чије одржавање може у практичној равни само да ослаби аутономију (Ибид, стр. 41).

рајуће знање учествују у извођењу универзитетске наставе. У овом смислу је и указивање да "модеран универзитет мора да располаже и еластичним механизмом сарадње с онима који се највише истичу на разним пољима знања и професионалних способности..."¹⁵ Затворене, строго подељене и сујетне у погледу својих права, професионалне структуре ће се широко отворити, јер није важно где је неко, него шта је"¹⁶. Све ово, сви нови захтеви, *захтева промену у начину и поступку стицања знања универзитетског наставника и њиховом радном ангажовању на универзитету*. У овом смислу треба схватити и указивање да се "намеће једна врло одређена политика вредновања особља, која обухвата педагошко образовање и могућности сталне преквалификације у области специјализације *сваког наставника*, уз делотворан систем оцене".¹⁷

2. Ако је квалитет универзитета (универзитетског образовања) одређен квалитетом универзитетских наставника, онда *поступак стицања тих знања мора пружити могућност да та знања стичу појединци који су најбољи у струкама и областима науке и друштвене праксе, који могу допринети остваривању задатака универзитета*. А задатак универзитета у главним цртама сажето се изражава "на следећи начин: подучавати, учити подучавати, истраживати и учити истраживати"¹⁸. Значи знања наставника универзитета треба да стичу појединци који поред тога што су најбољи у својој струци и области, показују још и спремност да знања преносе и на друге, уз спремност да стално повећавају своју научну и стручну компетентност за наставнички (образовни) рад. *Потреба за компетентним и квалитетним наставницима универзитета постоји и у условима компјутеризације образовног процеса на универзитету*.¹⁹ Они у условима компјутеризације оријентишу, разјашњавају и подстичу сваког студента појединачно"²⁰. Наставници су и даље неопходни да би

¹⁵ Федерико Мајор, *Сутра је увек касно*, цит. изд. стр. 289.

¹⁶ "Шеме управљања биће покретљивије, па ће и потпуно променити положај и место у складу с околностима: предавачи ће се мењати сваке године већ према потребама, уговорима ће се брзо ангажовати професори, итд. Уговори на неодређено време, тј. стално запослење професора, захтеваће претходно доказивање њихових способности и вредности као професори у одређеном временском периоду, њихове стручности и способности да непрекидно актуализирају своја знања" (Ибид, стр. 290).

¹⁷ Федерико Мајор, *Сећање на будућност*, цит. изд. стр. 41.

¹⁸ Федерико Мајор: *Сутра је увек касно*, цит. изд. стр. 282.

¹⁹ "Компјутери ће регистровати степен припрема и податке о кандидатима и предлагати им предмете који су потребни за њихово опредељење у најприступачнијем, сугестивном облику" (Ибид, стр. 290).

²⁰ "Данас се може рећи да увећање броја студената захтева да професори сваком понаособ посвећују посебну пажњу, служећи се образовном техником за опште

помагали студентима у смештању појединачних информација и шире контексте и указивали на везе "посредовања и места у историји, друштвених и психолошких околности у којима је знање настало, научни метод помоћу кога је оно створено и могуће импликације тог знања за будућа истраживања и друштвену праксу. На овај начин наставник доприноси буђењу интелектуалне радозналости студената, ширењу њихових духовних видика и развијању њихове способности за критичко мишљење²¹. Али, да би наставник универзитета одговорио овим задацима, мора, поред осталог, уживати и одређено поштовање, ауторитет у друштву. У овом смислу треба схватити и указивање да у друштву "које је изгубило дужно поштовање за многе ствари, не изгуби и поштовање за титуле и друга обележја"²² када се ради о звањима универзитетских наставника. Али то поштовање титула може и треба да се усмери "само онима који то заслужују одређеним путем, хуманим и професионалним"²³.

У циљу унапређивања квалитета универзитета (универзитетског образовања) потребно је не само указивати на његов значај у "учећој цивилизацији" 21. века, за развој знања као развојног ресурса, већ критички размотрити и поступак стицања звања универзитетски наставник: *услове и поступак стицања, у контексту промена у савременом друштву, посебно у земљама транзиције*. У тим разматрањима треба посебно промислити три питања, која су међусобно повезана, уважавајући досадашња искуства појединих земаља. *Прво*, потребно је размотрити и озбиљно промислити, уважавајући досадашња искуства, да ли треба раздвојити поступак стицања звања универзитетски наставник од радног ангажовања, заснивања радног односа на универзитету, посебно са становишта унапређивања квалитета универзитетског образовања²⁴. *Друго*, треба критички промислити број звања универзитетских наставника, услове и поступак за

припреме. С обзиром на велики број студената, технологија ће, ..., омогућити да сваки студент може да обезбеди личну везу с аутоматизованим средствима обуке" (Ибид, стр. 290).

²¹ Михаило Марковић: *Критичка друштвена наука*, Изабрана дела, том 4, Београд, БИГЗ и други, 1994, стр. 298.

²² Федерико Мајор: *Сећање на будућност*, цит. изд. стр. 33.

²³ "Сви бисмо могли навести више имена људи који су блиставо обављали високе функције у управи, банкарству и индустрији немајући ниједну универзитетску титулу. Не сумњамо да би као професори у високом школству били оно што су били у свом професионалном животу: учитељи. Искуство заиста показује да су лични и људски квалитети бар исто толико важни колико и професионалне квалификације које се обично траже од кандидата за професију" (ибид, стр. 33).

²⁴ Опширније о овоме аутор је писао у раду *Друштвене промене и друштвени статус универзитетског наставника*, Крагујевац, Зборник радова "Од лицеја до савременог универзитета и универзитета будућности", 1998. стр. 401-411.

њихово стицање у контексту захтева за персоналну отвореност универзитета према способним кадровима у циљу унапређивања универзитетских студија. *Треће*, потребно је размотрити поступак стицања звања универзитетских наставника, посебно са становишта састава тела (органа) које треба да одлучује о стицању тих звања, уз уважавање традиције појединих земаља у овом погледу и поштовању аутономије универзитета. Посебно треба размотрити да ли, и у којој форми држава треба да буде укључена у овај поступак, штитећи права грађана не само на образовање, већ и на квалитетно образовање које обезбеђује стручњаке за одређене послове и функције у друштву. Одговори на ова питања о статусу универзитетских наставника могу се тражити, и дати, на глобалном плану, будући да се глобализацијом ствара "светско друштво", да је у току универзализација науке, што захтева универзализацију образовања, посебно универзитетског²⁵. Али, исто тако одговори који се дају, и решења која се предлажу за поједина од њих, морају уважавати и специфичности појединих региона и земаља, па у том смислу и специфичности земаља транзиције.

У разматрању услова и поступка стицања звања универзитетских наставника у земљама транзиције, треба имати у виду да је са променом друштвено-економских, пре свега својинских односа, остварена правна могућност за испољавање приватне иницијативе у образовном систему и да је у том склопу створена могућност за оснивање и приватних универзитета. Наиме, у земљама *транзиције*, у *предтранзиционом периоду док су словиле као социјалистичке државе установе високог образовања могле су бити само државне, тј. није постојала могућност оснивања приватних универзитета (факултета и виших школа), тачније високошколских приватних установа*. Међутим, деведесетих година прошлог века дошло је до промена у овим земљама, које су означиле увођење приватне својине, тржишне привреде и политичког плурализма са правном државом – *овим променама створена је могућност оснивања приватних образовних установа, па и приватних универзитета. И скоро у свим земљама транзиције, поред државних, основане су, и оснивају се и приватне високошколске установе*²⁶. Једна од специфичности ових установа, по којима се разликују од приватних образовних установа,

²⁵ Опширније о овоме аутор је писао у раду: *Образовање међународног усмерења, регионални развој и демографски токови балканских земаља*, Ниш, Зборник радова "Регионални развој и демографски токови балканских земаља", 2002, стр. 137-147.

²⁶ О проблемима универзитета у условима транзиције аутор је опширније писао у раду: *Транзиција и приватизација универзитета*, Ниш, "Економске теме", 1-2/2002, стр. 325-336.

пре свега универзитета, у земљама са традицијом приватне иницијативе и тржишне привреде, огледа се у мотивима за њихово оснивање и у начину управљања, што утиче на избор и квалитет наставника, квалитет студија па самим тим и на квалитет стечених диплома. У земљама традиционалне тржишне привреде и приватне иницијативе, власници капитала (уз могуће и друге мотиве) у оснивању приватних универзитета улажу свој капитал, и из школарине коју плаћају студенти остварују добит (профит) на тако уложени капитал (и евентуално надокнађују главницу тако пласираног капитала). Притом менаџмент универзитета је одвојен од власништва (носиоца својинских права). *Међутим, у земљама транзиције оснивачи приватних универзитета својим финансијским средствима обезбеђују само минималне услове за почетак рада приватних универзитета (и других виших школа), а од школарине студената повећавају свој капитал и само једним њеним делом финансирају (често врло скромно) рад универзитета, пре свега плаћајући наставно особље.* Притом настоје да што мањи део школарине буде ангажован за рад универзитета, а већи искористе за повећање свог капитала, а не као профит на уложени капитал. Да би се овакав "профит" остварио и заштитио од критике јавности и државне контроле, *најчешће на овако основаним универзитетима менаџмент није одвојен од титулара својине.* Оваква пракса негативно се одражава на рад ових универзитета, на избор и квалитет наставног особља, организацију универзитета, квалитет наставе и друштвено вредновање на њима стечених диплома²⁷. У ствари, проблеми рада ових приватних универзитета у нечему су различити од проблема државних универзитета, али неки су проблеми заједнички, и траже решавање на истоветан начин. Такви заједнички проблеми су нпр. проблеми квалитета наставног особља и персонална отвореност универзитета, које треба решавати, у основи, на исти начин.

3. Квалитет наставе и валидност (вредновање) диплома које се стичу на универзитету, одређени су наставним плановима и програмима и квалитетом наставе коју остварују наставници. *Тачније квалитет наставе одређен је квалитетом наставног особља.* Зато је потребно, у условима експанзије високог образовања (нарастањем броја универзитета и студената), посебну пажњу поклонити квалитету универзитетских наставника²⁸. Наставници својим квалитетом треба да обезбеде квалитетну наставу, тако да својим радом и критике

²⁷ Уколико на неким приватним универзитетима у земљама транзиције није оваква ситуација, утолико боље за универзитет.

²⁸ "Пред порастом квантитета морамо подржавати квалитет, у чијој је основи овладавање знањем и способност за техничке иновације". (Федерико Мајор, *Сутира је увек касно*, цит. изд. стр. 69).

ријумима у оцењивању студената учвршћују вредност стечених диплома²⁹. Унапређивање квалитета универзитетске наставе и квалитета универзитетских наставника захтева критичко промишљање досадашњег поступка стицања звања универзитетског наставника и промене у том поступку које су примерене променама у развоју универзитета и остваривању његових задатака у савременом друштву. *Те промене треба да иду у правцу стварања могућности да сви посленици у науци и стручњаци (креативци) из праксе узму учешће, у границама својих научних и стручних компетенција, у универзитетској настави.* О обиму њиховог учешћа у тој настави, сагласно наставним плановима и програмима универзитетских студија, одлучивали би органи универзитета. *Међутим, њиховом ангажовању мора претходити поступак утврђивања њихове научне (или стручне) компетенције који је примерен унапређивању квалитета универзитетске наставе.* У циљу остваривања овог опредељења потребно је одвојити поступак стицања појединих звања универзитетског наставника од поступка радног ангажовања (заснивања радног односа) на универзитету (у земљама транзиције у којима то још није учињено). Наиме, потребно је омогућити сваком човеку који сматра да испуњава услове за неко од звања универзитетског наставника, стекне то звање, без обзира на то да ли ће, кад и колико бити радно ангажован на универзитету³⁰. *Стицање тог звања представљало би за појединце друштвено признање његове вредности.* А то је у сагласности с правом човека на образовање и стицање свих титула које омогућава његово образовање. На овај начин не би се прекинуло временско ограничење појединих звања (доцента и ванредног професора на пет година) као да после протека тог времена они нису вредни пажње. *Оваквом променом у поступку стицања звања универзитетског наставника, универзитет би био отворен ако не за све, а оно за велики број квалитетних посленика у науци и онемогућен монопол на универзитетску каријеру само особља са универзитета.* Разуме се да би усвајање овог предлога (решења) довело до реакције на универзитету и отворило многа питања, од сталности запослења (радног места), тј. покретљивости кадрова, па до питања да ли је универзитетски настав-

²⁹ "Свака лабавост у мери у којој доприноси опадању вредности добијених диплома и поверења у квалитет обављених послова студија, може само да нанесе штету угледу универзитета ..." (Федерико Мајор, *Сећање на будућност*, цит. изд. стр. 42).

³⁰ Таква пракса већ постоји код стицања доктората наука. Као што је познато свако лице може, ако испуњава одређене услове, покренути поступак за стицање научног степена доктора наука, без обзира да ли ће, кад одбрани тезу, са стеченим докторатом наћи радно место за које се тражи докторат наука. А докторат наука, у највећем броју земаља само је један од услова за стицање звања редовног и ванредног професора универзитета, а често и за звање доцента.

ник професија (занимање) или звање најспособнијих и најкреативнијих у појединим струкама³¹. У ствари, прихватање овог решења омогућило би персоналну покретљивост кадрова на универзитету и довело до оцењивања њиховог квалитета, чиме би био учињен значајан корак у унапређивању квалитета универзитетских студија. А тај квалитет потребно је стално проверавати. "Као и било која друга организација, универзитети треба да имају делотворан контролни механизам квалитета, разуме се другачији од оног у индустрији али исто толико потребан, прилагођен њиховој функцији наставе и истраживања"³². Одвајање поступка стицања појединих звања универзитетског наставника и контрола квалитета њиховог рада, не би онемогућила универзитете да уговором заснивају радно ангажовање (радни однос) са наставницима у већ стеченим звањима како на одређено, тако и на неодређено (трајно) време, сагласно потребама.

Како је квалитет универзитетског образовања одређен квалитетом наставног особља, то је потребно да поступак стицања звања универзитетског наставника обезбеди квалитетно наставно особље. Обезбеђивање квалитетног наставног особља предпоставља не само персоналну отвореност универзитета (на шта смо већ указали) већ и одређен поступак стицања звања универзитетског наставника пред компетентним органом, који уз компетенцију научно стручну има и шири друштвени углед. У већини држава звања универзитетских наставника била су доцент, ванредни професор, редовни професор, а у неким земљама и звања предавача и вишег предавача. Звања су добијана, најчешће, у поступку избора за поједина радна места, и од органа факултета и(или) универзитета. Овакав поступак стицања наставничких звања на факултету, односно на универзитету није обезбеђивао исти квалитет за поједина звања не само на разним универзитетима у оквиру једне државе, већ често и на истом универзитету, ако су се звања стицала на факултетима. Ова разноликост и не-

---

³¹ О свом искуству у настојању да, као министар просвете Шпаније Федерико Мајор (бивши генерални директор UNESCO-а онемогући "доживотно" именовање професора универзитета пише: "По систему који је већ у пракси неких универзитета у другим земљама, мислили смо да понудимо заинтересованима два или три уговора на по пет година. Такво би решење могло само да допринесе здравом такмичењу и ограничењу оних који би се потом "одмарали на ловорикама". То решење нажалост, није на крају било усвојено. Пошто је подразумевало довођење у питање устаљеног рада, изазвало је жестока оспоравања..." (Федерико Мајор), *Сећање на будућност*, цит. изд. стр. 33-34).

³² "Ако га они не направе, други би могли бити у искушењу да га направе уместо њих. Да будем јасан: чини ми се да се намеће једна врло одређена политика вредновања особља, која обухвата педагошко образовање и могућности сталне преквалификације у области специјализације сваког наставника, уз делотворан систем оцене" (Ибид, стр. 41).

уједначеност дошла је још више до изражаја оснивањем приватних универзитета у земљама транзиције. На тим универзитетима су звања универзитетских наставника додељивана аутономно (често и под притиском оснивача и без поштовања правних прописа о условима за стицање појединих звања)³³ често уз "убрзано" напредовање наставника и објашњења да се то чини под притиском потреба да се обезбеди наставни кадар. У ствари, оваква пракса неповољно је утицала на квалитет наставе и квалитет стечених универзитетских диплома. Ако није постојао квалитетан наставни кадар, онда ни настава није могла бити квалитетна, па стечене дипломе могу представљати и лажну социјалну вредност – дипломирани студенти имају дипломе за које, или иза којих не стоји стварно знање – знање као развојни ресурс³⁴. То је лажна верификација знања која може имати далекосежне негативне последице. Зато у условима плурализма својинских односа и облика у универзитетском образовању у земљама транзиције (државни, приватни и у мешовитој својини универзитети) није довољно одвојити поступак стицања звања универзитетског наставника од одлучивања о радном ангажовању на универзитету, *већ је потребно установити научно-педагошки компетентно и друштвено ауторитативно тело (орган) пред којим, или у ком, би се водио поступак за стицање звања универзитетског наставника*. То тело треба формирати на националном (државном) или регионалном нивоу – (водећи рачуна о специфичностима појединих држава) од најпознатијих научника (и педагога са универзитета) уз уважавање предлога академија наука, научних и стручних удружења и ректорске конференције (у државама где постоје) и других асоцијација које се могу сматрати компетентним. *Одлуку о саставу овог тела на предлог поменутих предлагача, доносила би влада, а рад тако формираног тела био би аутономно уређен*. Рад тела био би континуиран, тј. тело би било у сталном заседању. На тај начин поступак стицања звања универзитетског наставника не би био под притиском недостатка наставника за поједине предмете и радна места. Овим би се створила могућност да сваки грађанин, који испуњава услове стекне неко од звања универзитетског наставника, стекне то звање и као друштвено признање његове научне компетентности, а радни однос заснује на универзитету када зато постоји потреба и у временском трајању који се уговором са универзитетом закључује.

³³ Друштвено и педагошки било би врло занимљиво и корисно истражити како је наставно особље обезбеђивано, и обезбеђује се, на приватним универзитетима у земљама транзиције, и како је ангажовање тог особља утицало на квалитет студија и бонитет стечених диплома.

³⁴ "Веома је опасно да се на универзитету стичу титуле уместо стручног знања" (Федерико Мајор, *Сутра је увек касно*, цит. изд. стр. 296).

Предложене промене у стицању звања универзитетских наставника, одвајање поступка стицања звања од поступка о радном ангажовању (радном односу) на универзитету, не *угрожавају аутономију универзитета. Оно што чини срж универзитетске аутономије то је усвајање наставних планова и наставних програма, слобода научног рада и аутономно уређивање организације универзитета.* Промене у стицању звања универзитетских наставника допринеће побољшању квалитета наставног особља, о повећању његовог друштвеног угледа будући да се звања стичу код научно компетентног органа на националном нивоу, чиме се омогућава и остваривање квалитетније аутономије универзитета³⁵. Уз то *аутономију универзитета не треба схватити као његову потпуну независност од државе, било да се ради о државном или приватном универзитету. Аутономија универзитета представља независност од администрације и од било које и какве идеологије*³⁶. Захваљујући овако схваћеној аутономији универзитета, универзитет је критичка савест друштва. И зато што је критичка савест друштва универзитет је дужан да стално истражује "поље нових могућности, ако намерава да буде веран свом позиву, тј. да искује будућност"³⁷ *Да би ову своју функцију остварио он мора бити независан од било какве идеологије, али не може бити потпуно независан од државе.* Правна држава мора обезбеђивати не само право на образовање, па и универзитетско, већ и извесност друштвеног положаја оних који стекну универзитетске дипломе. Ово тим пре, што она има значајну улогу у усмеравању друштвеног развоја, а знање које се стиче образовањем, посебно универзитетско, представља најзначајнији развојни ресурс. Зато постоји потреба јасно дефинисане политике и акције државе у уређивању образовања, па и универзитетског, уз "ослањање на партнерство власти и цивилног друштва, како би се допринело ширини и разноврсности образовања, побољшала његова умесност и квалитет"³⁸.

³⁵ Посебно овим се доприноси развијању аутономије приватних универзитета. Аутономија ових универзитета треба да омогући наставном особљу слободу научног и педагошког рада и могућност да уређују аутономно организацију универзитета, одлучују о наставним плановима и програмима и о руководиоцима универзитета и универзитетских институција. У ствари, њихова аутономија треба да онемогући да власници капитала, као оснивачи, одлучују о научним, стручним и педагошким питањима за која нису (најчешће) ни компетентни.

³⁶ "Другим речима, бити аутономан, "од" (нечега) значи бити аутономан "за" (нешто); тесна веза између једног и другог" (Федерико Мајор, *Сутра је увек касно*, цит. изд. стр. 307.)

³⁷ "Универзитетска аутономија треба да буде најпримереније место за промоцију критичког мишљења, као што би универзитет требало да буде привилеговано стедиште критичке савести целог друштва" (Ибид, стр. 308).

³⁸ Федерико Мајор, *UNESCO: идеал и акција*, цит. изд. стр. 56.

**A CONTRIBUTION TO CRITICAL ASSESSMENT
OF THE PROCESS OF GAINING UNIVERSITY TITLES
IN THE TRANSITION COUNTRIES**

Summary

In this article, the author shows the importance of university in "the civilization of knowledge" and "learning civilization" of the 21 century. Starting from the point that the university education represents the most important developing resource, the author demonstrates that the quality of that education depends on the quality of the university teachers and explains the need for a critical assessment of the process of gaining the university teacher title. In the context of such an approach and with the goal of improving the quality and equalizing the criteria for selection of university staff, the author argumentatively suggests the need for segregation of the process of gaining the title of a university teacher from the process of finding a job at the university. Furthermore, the author shows the need for foundation of a special body, academically and pedagogically competent and with social authority, which would decide on issues of gaining university teacher title.

Key words: university, university education, university teacher, university title